

הקדמה

בבואנו ללמוד דבר-מה חדש או נוטים אל הכתוב, בו או מורגלים. או מורגלים פחות לפנות אל המפה כדי לרכוש ידע, שהרי "היא רק תרשים". אמנם המפה אינה מקור כתוב, אך "אילמותה" שופעת מידע, ואם נקשיב היטב, נשמע גם נשמע אותה מדברת אלינו ומספרת לנו את סיפורה.

מפה הינה תרשים, או ציור, המייצג ומסמל את תמונת המציאות. הפקת מידע מייצוג סימלי מחייבת פענוח - מיומנות הכרוכה בחשיבה מופשטת.

כישורי קריאת-מפה עונים לצרכים לימודיים ויומיומיים כאחד. קישור מיומנויות קריאת-מפה לחיי היום-יום של תלמידינו עשויה להגביר את ההנעה לרכוש מיומנות זו, ואף לעשותה נושא לימודי מהנה ומשעשע. למשל: תכנון מסלול טיול ו/או התמצאות בו, הגעה אל יעד מוגדר, התמצאות בכיוונים וברוחות השמים, מיקום ערים מרכזיות ואזורים גיאוגרפיים יחסית למיקומו של הלומד ו/או יחסית למקומות אחרים, התמצאות אל מול מפה המציינת "אתה נמצא פה" (בישוב, באתר תיירותי, במוזיאון).

חשיבה מופשטת אינה מושגת מאליה: היא טעונה פיתוח וטיפוח, ואף רצוי שהלימוד יהיה ספיראלי ומתמשך; ומה טוב ומקרב יותר מאשר משחק?

ההנעה וההנאה שבפענוח מפה – משחקים

משחק: חפשו אותי

המורה מצייר על הלוח את שביל הכניסה לבית הספר, מעלה-הקומה והמסדרון אל הכיתה, ומבקש מילד בכיתה לתאר לילד ששואל אותו איך יוצאים מהכיתה לכיוון השער, את מסלול ההליכה¹.

מטרת הפעילות: להבין שהמפה מסמלת את המציאות. הילד למעשה "נכנס" בעצמו לציור ומנחה ימינה שמאלה לרדת לעלות. ניתן לעשות תרגיל דומה, כשהפעם המילים "ימינה שמאלה" אסורות. התלמידים יציירו את מפת ההגעה מבית הספר למכולת הסמוכה, או לתחנת האוטובוס, או למתנ"ס הקרוב, או למוסד ציבורי קרוב. על המפה יצויר חץ הצפון. ביחד עם הילדים יש להבין כיצד סימון הצפון גוזר את מיקום המזרח והמערב². במקום המילים האסורות יש להשתמש עתה במילים צפון, דרום, מזרח ומערב.

משחק: מחפשים את המטמון בבית-הספר

הלומדים יקבלו מפה שלפיה ילכו ברחבי ביה"ס - תרשים המציין מקומות שונים (מבנים, עצים, מגרש, שירותים, חדר מורים, שער), ומכוון בעזרת חיצים את הלומדים אל מקום המטמון. יש לציין במפה את ארבע רוחות-השמים (או לחילופין "צ" לציין כיוון צפון). אפשר לשתול בדרך (על הדלתות או הקירות) רמזים, ולציין במפה באופן סימלי (כגון שירותים - 00, ספריה וכוי), או להטיל משימות קבוצתיות קטנות כאשר הקבוצה מגיעה ליעד כלשהו. לחילופין, ניתן אף להטמין שוקולד במקומות מסויימים³.

חשוב לסכם פעילות משחקית בדיון קצר שמטרתו להמליל את אשר למדנו: "תרגום" תרשים דו-מימדי וסימלי - העברתו אל המרחב התלת-מימדי והמעשי-מוחשי; ובמילים אחרות: איך המציאות מיוצגת על נייר.

1. תרגול כיוונים: [בחר קובץ מס' 6](#)

2. כשפינו צפונה, מימיננו המזרח ומשמאלנו המערב; וכשגבנו לצפון, מימיננו המערב ומשמאלנו המזרח. תרגיל: [בחר קובץ מס' 5](#)

3. [בקבצים 7, 8, 11 תמצא תרגילי התמצאות בכיוונים באמצעות מפות](#)

שמות, י"ד, 14-1

לאחר יציאתם ממצרים הורה אלהים לבני ישראל לחנות "לפני פי החירות" (2), והכתוב מסביר בדייקנות את המיקום: "בין מגדול ובין הים, לפני בעל צפון, נכחו (=מולו) תחנו" (שם).

קצת התמצאות

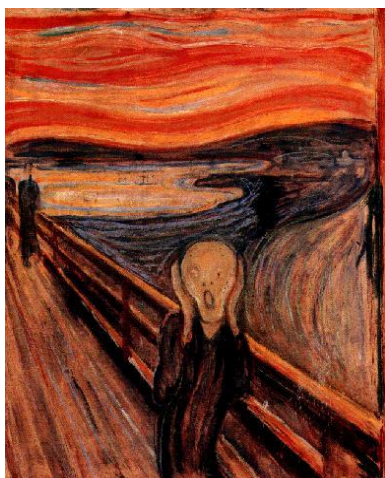
- בעמוד הבא מובאות שתי מפות - נציין בשוליהן את ארבע רוחות השמים.
- נאתר ונסמן בשתי המפות את ים סוף, נדגיש את קו מדבר סיני המערבי, ואת המקומות "פי החירות" ו"מגדול".

מי ידע לב פרעה?

- פסוק 3 חושף בפנינו את מחשבות פרעה, המצַר על העבדים שחמקו מידי, ורוצה להשיבם לרשותו: "נבוכים הם בארץ, סגר עליהם המדבר".
- נשמע כי פרעה בטוח בעצמו - אין לו ספק שיוכל בקלות להשיב את העבדים העבריים מצריימה.
- מה גורם לו לחשוב כך? האם המפה עוזרת לנו להבין את מקור בטחונו של פרעה?

ומי ידע לב ישראל?

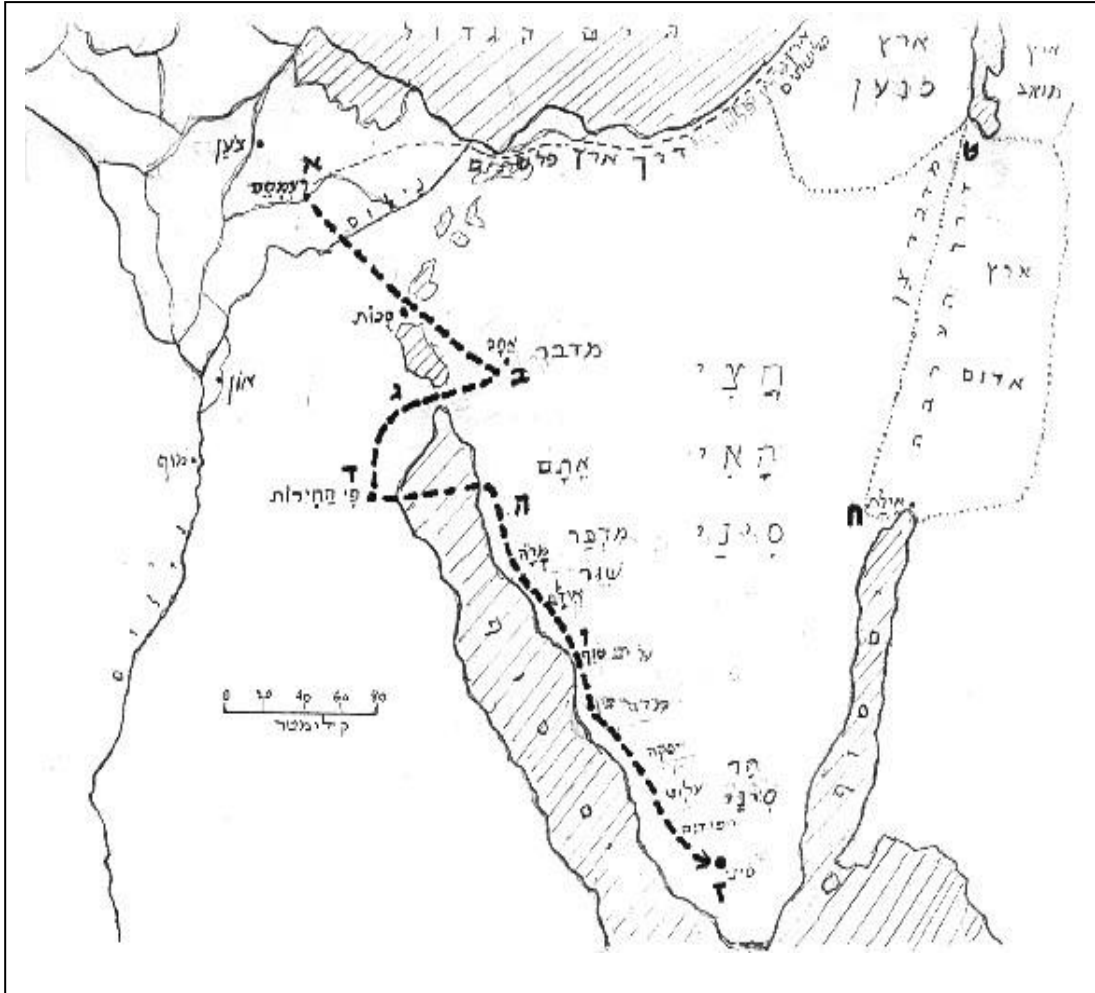
- כאמור, בני ישראל חונים בפי החירות".
- כדי להבין את המצב בו הם נמצאים, נבחן שוב את מיקומם - ממערב להם נמצא
 - ממזרח להם נמצא
 - מצפון להם נמצא
 - מדרום להם נמצא

- על-פי פסוק 6-9 פרעה יוצא למרדף ומשיג את ישראל, החונים "על הים, על פי החירות, לפני בעל צפון" (9).
- פחד נורא אחז בהם למראה צבא-המרכבות האיימתני ההולך וקרב אליהם; הם זועקים לה' (10) וטוענים קשות כלפי משה: "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר?" (11)
- מדוע סבור העם שנחרץ גורלו למות?
 - המפה מסייעת לנו להבין את תחושת חוסר-האונים ואת התבוסתנות - האיום נשקף מכל עבר... אין לאן לנוס!

המפה כממלאת פערים בסיפור

בעזרת המפה עמדנו על הלך-המחשבה של פרעה, ועל אחד הגורמים שהניעו אותו להשיב לעצמו את עבדיו. כן סייעה לנו המפה בחשיפת הסיבה לתחושות העזות ולמילים הקשות שביטאו בני-ישראל נוכח צבא מצרים התוקף אותם.

מאמר דידקטי על שמות
 י"ד ניתן למצוא באתר
 תנ"ך ממלכתי
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/MikraMam/Ezer/Kitot